

Nezavisni operator sistema u Bosni i Hercegovini

Независни оператор система у Босни и Херцеговини

Neovisni operator sustava u Bosni i Hercegovini

Independent System Operator in Bosnia and Herzegovina

ТРЖИШНА ПРАВИЛА

Јун 2021.

САДРЖАЈ

<u>УВОД</u>	4
<u>ДЕФИНИЦИЈЕ, СКРАЋЕНИЦЕ, КОНВЕНЦИЈЕ</u>	5
<u>ТРЖИШТЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ У БИХ</u>	10
<u>ВРЕМЕНСКЕ ФАЗЕ ТРЖИШТА</u>	14
<u>ТАЧКЕ ПРИМОПРЕДАЈЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ</u>	16
<u>БАЛАНСНА ОДГОВОРНОСТ</u>	18
<u>ПОМОЋНЕ УСЛУГЕ</u>	21
<u>ОБРАЧУН ДЕБАЛАНСА</u>	27
<u>ОБРАЧУН ПРИЛИКОМ УПРАВЉАЊА ОГРАНИЧЕЊИМА</u>	31
<u>ИЗМЈЕНЕ</u>	32
<u>РЈЕШАВАЊЕ СПОРОВА</u>	32
<u>ОДРЕДБЕ ЗА НЕПРЕДВИЂЕНЕ СИТУАЦИЈЕ</u>	33
<u>ПРИЈЕЛАЗНЕ И ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ</u>	33

У складу са члановима 4.2. и 5.3. Закона о преносу, регулатору и оператору система електричне енергије у Босни и Херцеговини (“Службени гласник БиХ”, бр. 7/02, 13/03, 76/09 и 1/11) и чланом 7. Закона о оснивању Независног оператора система за преносни систем у Босни и Херцеговини (“Службени гласник БиХ”, број 35/04), Управни одбор Независног оператора система у Босни и Херцеговини на својој 191. сједници одржаној дана 24.06.2021. године утврђује

ТРЖИШНА ПРАВИЛА

УВОД

Члан 1.

Предмет

Предмет ових Тржишних правила су:

- дефиниције, скраћенице и конвенције које се користе у овим Тржишним правилима
- учесници на тржишту електричне енергије у БиХ, регистрација учесника, искључење учесника на тржишту, регистрација балансно одговорних страна, балансне групе, промјена састава балансне групе
- номинација и реноминација дневних распореда, процедура обавјештавања о уговорима, оперативна фаза ангажовања помоћних услуга
- дефинисање тачака примопредаје електричне енергије на преносној и дистрибутивној мрежи и придруживање обрачунских мјерних мјеста учесницима на тржишту, достава података из обрачунских мјерних мјеста
- балансна одговорност балансно одговорних страна, учесника на тржишту и крајњих потрошача, уговор о балансној одговорности и раскид уговора о балансној одговорности
- помоћне услуге примарне, секундарне и терцијарне регулације, Q-V подршка, покривање губитака у преносном систему, елиминисање нежељених одступања од дневних распореда - компензације, дневно тржиште балансне енергије терцијарне регулације, обрачун и извјештавање
- обрачун дебаланса, дебаланс БОС-а, дебаланс учесника на тржишту, цијена позитивног и негативног дебаланса, трошак дебаланса БОС-а, плаћање дебаланса БОС-а, објављивање података
- обрачун приликом управљања ограничењима, управљање ограничењима на интерконекцијама, управљање интерним ограничењима
- промјене тржишних правила, рјешавање спорова, одредбе за непредвиђене ситуације.

Члан 2.

Циљеви

Основни циљеви ових Тржишних правила су:

- обезбјеђивање услова за сигуран погон електроенергетског система БиХ кроз ефикасан систем помоћних услуга и балансног тржишта
- балансирање електроенергетског система БиХ уз што мање трошкове
- стварање услова за ефикасно функционисање и даљи развој veleпродајног и малопродајног тржишта електричне енергије у БиХ.

Члан 3.

Принципи

Основни принципи унутар ових Тржишних правила су:

- тржишни принципи балансирања електроенергетског система БиХ и набавке помоћних услуга
- равноправан и недискриминаторан третман свих учесника на тржишту
- транспарентност.

ДЕФИНИЦИЈЕ, СКРАЋЕНИЦЕ, КОНВЕНЦИЈЕ

Члан 4.

Дефиниције

Дефиниције појмова које се користе у овом документу дате су у наставку:

Агрегирани податак	податак који представља сумарну вриједност ињектоване, односно преузете електричне енергије са дистрибутивне мреже за једног учесника на тржишту, испоручене енергије по основу јавне услуге или остварене губитке у мрежи
Балансирање	све активности и процеси, у свим временским оквирима, путем којих оператори система осигуравају континуирано одржавање системске фреквенције унутар предефинисаног стабилног опсега, те потребни ниво резерве у складу са захтјеваним нивоом квалитете
Балансна енергија	енергија коју користи оператор система у сврху балансирања и коју испоручује пружалац баланских услуга

Балансна група	скуп једног или више учесника на тржишту са или без физичких тачака преузимања или ињектовања електричне енергије у регулационом подручју БиХ <i>У сврху достављања дневних распореда могу се формирати и балансне групе без тачака преузимања или ињектовања електричне енергије у регулационом подручју БиХ, тзв. трговачке балансне групе.</i>
Балансна услуга	балансни капацитет или балансна енергија
Балансни капацитет	капацитет којег је пружалац баланских услуга уговорио да држи у резерви за потребе оператора система и за којег је обавезан достављати понуде за одговарајућу количину балансне енергије за вријеме трајања уговора
Балансно тржиште	централно тржиште електричне енергије којим руководи НОСБиХ у сврху одржавања континуираног баланса потражње и снабдијевања електричном енергијом у реалном времену
Балансно одговорна страна	учесник на тржишту који је на основу уговора о балансној одговорности преузео финансијску одговорност за дебаланс балансне групе, и који је код НОСБИХ-а регистрован као балансно одговорна страна
Цијена дебаланса	цијена електричне енергије, позитивна, нула или негативна, по којој се финансијски поравнава остварени позитивни, односно негативни дебаланс балансно одговорних страна
Дебаланс	разлика између измјерених величина ињектоване и преузете електричне енергије и програма балансно одговорне стране или учесника на тржишту, при чему се узима у обзир и ангажована балансна енергија
Дистрибутивно подручје	подручје на којем је надлежан један оператор дистрибутивног система
Дневни распоред	распоред планиране производње, потрошње, куповине и продаје електричне енергије за балансно одговорну страну или учесника на тржишту
Код ЕИС X	јединствена ознака учесника на европском тржишту електричне енергије према схеми ЕИС (<i>Energy Identification Coding</i>)
Интервално бројило	мјерни уређај који има могућност мјерења и меморисања података за временске интервале мјерења који одговарају периоду поравнања
Блок LFC	дио синхроног подручја, које се састоји од једног или више подручја LFC, са мјерним мјестима на физичким интерконекцијама са другим блоковима LFC, којим управља један или више оператора система, унутар којег се врши регулација фреквенције и снаге размјене

LFC подручје	дио синхроног подручја, са мјерним мјестима на физичким интерконекцијама са другим LFC подручјима, којим управља један оператор система и унутар којег се врши регулација фреквенције и снаге размјене
Листа економског првенства	листа понуда балансне енергије сортирана по цијени понуда с циљем њихове оптималне активације
Мрежни кодекс	правила и процедуре које, између осталог, регулишу техничка питања у вези са прикључењем на преносни систем, помоћним услугама, мјерењем и достављањем дневних распореда
Нежељена одступања	разлика између остварене и планиране размјене електричне енергије LFC подручја
Обавјештенје о уговору	информације које учесник на тржишту доставља у НОСБиХ за сваки склопљени билатерални уговор
Обрачунско мјерно мјесто	стварна или виртуелна локација у којој се обрачунавају енергетски производи за корисника мреже <i>Мјерно мјесто може бити физичко бројило (физичко мјерно мјесто) или обрачунска формула над читањима физичких бројила (виртуелно мјерно мјесто).</i>
Оператор дистрибутивног система	електроенергетски субјекат који обавља дјелатност дистрибуције електричне енергије и управљања дистрибутивним системом и одговоран је за рад, одржавање и развој дистрибутивног система на одређеном подручју, његово повезивање са другим системима и обезбјеђење дугорочне способности система да испуни потребе за дистрибуцијом електричне енергије
Период поравнања дебаланса	основни обрачунски период за који се врши поравнање дебаланса балансно одговорних страна
Период трговања	основни период за који се достављају номинације унутар дневног распореда
Помоћне услуге	све услуге које НОСБиХ набавља од пружалаца помоћних услуга у сврху пружања системских услуга, односно, у сврху очувања сигурног и поузданог рада електроенергетског система БиХ те континуираног и квалитетног снабдијевања потрошача
Поравнање дебаланса	механизам финансијског поравнања дебаланса балансно одговорних страна
Право на коришћење преносног капацитета	право учесника на тржишту да за увоз, односно извоз електричне енергије користи прекогранични преносни капацитет који му је додијељен кроз различите алокацијске поступке
Програм компензација	сатни програм по којем се поравнавају акумулирана нежељена одступања LFC подручја у току периода компензација

Програм	биланс планиране производње и потрошње, односно продаје и куповине електричне енергије на сатном нивоу за билансно одговорну страну
Произвођач	улога коју има учесник на тржишту, власник лиценце за производњу електричне енергије
Пружалац билансних услуга	учесник на тржишту чији су ресурси код НОСБиХ-а регистровани за пружање билансних услуга
Пружалац помоћних услуга	учесник на тржишту чији су ресурси код НОСБиХ-а регистровани за пружање помоћних услуга
Размјена билансних услуга	прекогранична размјена билансних капацитета или билансне енергије
Регистар мјерења	скуп обрачунских мјерних мјеста на граници корисника и преносне мреже са техничким подацима о инсталацијама мјерења, како је описано у Мрежном кодексу
Реноминација	модификација дневног распореда достављена према процедури која је дефинисана у Мрежном кодексу
Резерва за обнову фреквенције	резерва активне снаге расположива за враћање фреквенције на номиналну вриједност и враћање равнотеже активне снаге те одржавање снаге размјене
Резерва за одржавање фреквенције	резерва активне снаге расположива за стабилизацију фреквенције након појаве неравнотеже активне снаге у систему
Снабдјевач	улога коју има учесник на тржишту, власник лиценце која се односи на снабдијевање електричном енергијом крајњих купаца
Тачка примопредаје	тачка у којој се врши ињектовање, преузимање или размјена електричне енергије на преносној и дистрибутивним мрежама у БиХ
Трансфер билансних капацитета	пренос обавеза за билансни капацитет са иницијално уговореног на другог пружаоца билансних услуга
Трговац	улога коју има учесник на тржишту, власник лиценце која се односи на трговину електричном енергијом
Учесник на тржишту	власник лиценце која се односи на производњу, снабдијевање или трговину електричном енергијом
Замјенска крива оптерећења	крива оптерећења категорија и група потрошње током дневног, седмичног, мјесечног или годишњег периода, израђена на основи база података оптерећења узоркованих код крајњих купаца
Замјенска резерва	резерва активне снаге расположива за поновно успостављење или одржавање потребног нивоа резерве за обнову фреквенције, као припрема за нове неравнотеже активне снаге у систему, укључујући генераторску резерву

Члан 5.

Скраћенице

У документу се користе сљедеће скраћенице:

<i>B_G</i>	балансна група
<i>BOC</i>	балансно одговорна страна
<i>B_{OSTV}</i>	остварени биланс балансно одговорне стране
<i>B_{PLAN}</i>	планирани биланс балансно одговорне стране
<i>C_{ostv}</i>	остварена потрошња БОС-а
<i>C_{NADOLE} BalEn</i>	најнижа цијена понуде за негативну балансну енергију (надоле)
<i>C_{NAGORE} BalEn</i>	највиша цијена понуде за позитивну балансну енергију (нагоре)
<i>C₊</i>	цијена позитивног дебаланса
<i>C₋</i>	цијена негативног дебаланса
<i>ΔBOS</i>	дебаланс балансно одговорне стране
<i>ДЕРК</i>	Државна регулаторна комисија за електричну енергију
<i>EIC</i>	идентификациони код ЕНТСО-Е (<i>ENTSO-E Identification Code</i>)
<i>ЕНТСО-Е</i>	Европско удружење оператора преносних система за електричну енергију (<i>European Network of Transmission System Operators for Electricity</i>)
<i>ESS</i>	<i>ENTSO-E Scheduling System</i>
<i>EXP_{PLAN}</i>	укупна продаја БОС-а
<i>IMP_{PLAN}</i>	укупна куповина БОС-а
<i>k₊, k₋</i>	кофицијенти уз цијене дебаланса
<i>LFC</i>	<i>load-frequency control</i>
<i>МОЛ</i>	<i>Merit-Order List</i>
<i>НОСБиХ</i>	Независни оператор система у Босни и Херцеговини
<i>ОДС</i>	оператор дистрибутивног система
<i>ОММ</i>	обрачунско мјерно мјесто
<i>P_{MaxSecCap}</i>	гранична цијена капацитета секундарне регулације
<i>P_{MaxSecCapMont}</i>	гранична мјесечна цијена капацитета секундарне регулације
<i>P_{MaxSecCapYear}</i>	гранична годишња цијена капацитета секундарне регулације

$P_{MaxTerCap}$	горња гранична цијена капацитета терцијарне регулације
$P_{MaxTerEnUp}$	гранична цијена енергије терцијарне регулације нагоре
P_{ostv}	остварена производња БОС-а
ПБУ	пружалац баланских услуга
ППУ	пружалац помоћних услуга
P_{reg}^{NADOLE}	испоручена балансна енергија секундарне и терцијарне регулације надоле
P_{reg}^{NAGORE}	испоручена балансна енергија секундарне и терцијарне регулације нагоре
S	разлика цијена енергије секундарне регулације нагоре и надоле

Члан 6.

Конвенције

У процесима везаним уз ова Тржишна правила вријеме се исказује према средњоевропском времену (СЕТ) и користи се конвенција да први сат траје од 00:00:00 до 01:00:00 часова. Сат се састоји од 4 потпуна петнаестоминутна интервала (за први сат петнаестоминутни интервали су: 00:00:00 – 00:15:00, 00:15:00 – 00:30:00, 00:30:00 – 00:45:00 и 00:45:00 – 01:00:00).

Обрачун и плаћања обављају се у домаћој валути, односно у конвертибилним маркама (КМ). Обрачун свих финансијских величина врши се на два децимална мјеста.

Производња, потрошња, пријем и испорука активне електричне енергије мјери се и обрачунава у kWh.

Производња, потрошња, пријем и испорука реактивне електричне енергије мјери се и обрачунава у kVArh.

Активна снага се мјери и обрачунава у kW.

Основни период трговања је један петнаестоминутни интервал у складу са ставом (1) овог члана за трансакције унутар БиХ (интерне трансакције), односно један сат за прекограничне (екстерне) трансакције, такође у складу са ставом (1) овог члана.

Основни период поравнања дебаланса је један петнаестоминутни интервал у складу са ставом (1) овог члана.

ТРЖИШТЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ У БИХ

Члан 7.

Подјела и дијелови тржишта

Тржиште електричне енергије у БиХ је јединствено и састоји се од велепродајног и малопродајног.

Велепродајно тржиште се односи на трговину електричном енергијом између лиценцираних компанија за производњу, снабдијевање и трговину електричном енергијом.

Малопродајно тржиште односи се на снабдијевање крајњих купаца које врше лиценциране компаније за снабдијевање електричном енергијом.

Балансно тржиште је дио велепродајног тржишта и представља централно тржиште за набавку и продају електричне енергије којим руководи НОСБиХ у сврху одржавања континуираног баланса снабдијевања и потражње у реалном времену. Једна од страна у трансакцији на балансном тржишту увијек је НОСБиХ.

Ова тржишна правила првенствено уређују односе на балансном тржишту електричне енергије у БиХ.

Члан 8.

Учесници на велепродајном тржишту

Учесник на велепродајном тржишту (у даљем тексту *учесник на тржишту*) власник је минимално једне лиценце која се односи на производњу, трговину и снабдијевање електричном енергијом у БиХ, а коју издаје надлежна регулаторна комисија у БиХ.

Учесник на тржишту, према важећим лиценцама које посједује, може имати једну или више улога:

- Произвођач производи електричну енергију унутар својих производних објеката те има право да произведену електричну енергију продаје на тржишту у складу са лиценцом коју посједује.
- Снабдјевач, у складу са лиценцом коју посједује, осим на велепродајном, има право да учествује и на малопродајном тржишту те снабдијева крајње потрошаче.
- У складу са лиценцом коју посједује, трговац има право да купује и продаје електричну енергију.

Изузетно, улогу снабдјевача може имати оператор мреже у случају набавке електричне енергије за покривање губитака унутар мреже којом управља у складу са законским ограничењима, а према одговарајућој одлуци надлежне регулаторне комисије.

У складу са лиценцом коју посједује, на тржишту електричне енергије може учествовати оператор за обновљиве изворе енергије.

Типови лиценци и припадајуће улоге, ограничења везана за поједине лиценце, као и регулаторна комисија надлежна за њихово издавање објављују се на интернет страници НОСБиХ-а.

Учесник на тржишту обавезан је да поштује одредбе Тржишних правила.

Члан 9.

Регистрација учесника на тржишту

Да би остварио своја права која му као учеснику на тржишту припадају, он је дужан регистровати се код НОСБиХ-а. Процедура регистрације подразумијева слjedeће активности:

1. Учесник на тржишту подноси Захтјев за издавање ЕИС X кода који се, као јединствена идентификацијска ознака учесника на тржишту, користи приликом пријаве дневних распореда, обавјештења о уговорима те на аукцији прекограничних преносних капацитета. Образац захтјева за издавање ЕИС X кода налази се на веб страници НОСБиХ-а и подноси се путем фаха или и-мејла на адресу: trziste@nosbih.ba. Након провјере података у захтјеву, НОСБиХ, као локални уред за издавање ЕИС кодова (*Local Issuing Office – LIO 36*), о издатом ЕИС коду обавјештава подносиоца захтјева, у року од 7 радних дана након пријема захтјева.
2. Учесник на тржишту дужан је у НОСБиХ доставити:
 - а) копије лиценци које посједује
 - б) списак свих тачака примопредаје електричне енергије на преносној мрежи БиХ
 - в) списак дистрибутивних подручја у којима учесник на тржишту преузима електричну енергију или снабдијева купце електричном енергијом
 - г) информацију о балансној групи којој припада и надлежној балансно одговорној страни у облику попуњеног обрасца БГ
 - д) информацију о начину достављања дневних распореда (преко БОС-а или самостално).

Уколико је достављена документација потпуна и исправна, учесник на тржишту ће бити регистрован у року од 10 дана након пријема документације. Уколико достављена документација није потпуна или исправна, НОСБиХ ће у року од пет радних дана о томе обавијестити учесника на тржишту, након чега се процедура регистрације понавља.

НОСБиХ води Регистар учесника на тржишту и објављује га на својој веб страници.

Учесник на тржишту је о свим измјенама наведених података дужан правовремено обавјештавати НОСБиХ.

Учесник на тржишту је обавезан да се региструје код ДЕРК-а, у складу са Одлуком о регистру учесника на veleпродајном тржишту електричне енергије коју је усвојио ДЕРК.

Члан 10.

Искључење учесника са тржишта електричне енергије

Учесника са тржишта електричне енергије НОСБиХ може искључити на одређено вријеме, све до елиминисања разлога искључења, уколико:

- надлежни регулатор одузме или не продужи лиценцу учеснику на тржишту
- учесник на тржишту крши одредбе Тржишних правила
- учесник на тржишту, регистрован као БОС, не испуњава своје обавезе проистекле из уговора о балансној одговорности.

У случају искључења учесника на тржишту на одређено вријеме, НОСБиХ је о томе обавезан обавијестити регулаторне комисије у БиХ.

Уколико је учесник на тржишту искључиван на одређено вријеме 3 (три) пута у року од три узастопне календарске године, НОСБиХ може, уз сагласност ДЕРК-а, донијети одлуку о трајном искључењу учесника са тржишта електричне енергије у БиХ.

НОСБиХ је о трајном искључењу, или искључењу на одређено вријеме тог учесника на тржишту, дужан обавијестити ДЕРК као и остале учеснике на тржишту.

Члан 11.

Балансна група и балансно одговорна страна

Балансна група се састоји од једног или више учесника на тржишту са свим њиховим тачкама примопредаје електричне енергије на преносној и дистрибутивним мрежама у БиХ. Учесници на тржишту се могу удруживати у балансне групе у циљу смањења трошкова дебаланса или из других разлога. Балансна група мора имати једног учесника на тржишту дефинисаног као балансно одговорна страна (у даљем тексту БОС).

Учесник на тржишту може бити члан само једне балансне групе.

Поравнање дебаланса унутар балансне групе је обавеза БОС-а и чланова балансне групе.

Члан 12.

Регистрација БОС-а

Учесник на тржишту који жели формирати балансну групу мора бити регистрован код НОСБиХ-а као БОС. Приликом регистрације, БОС је дужан:

- попунити пријаву за регистрацију БОС-а, чији образац се налази на веб страници НОСБиХ-а
- потписати са НОСБиХ-ом уговор о балансној одговорности, у којем се регулишу односи између НОСБиХ-а и БОС-а у вези са трошковима дебаланса балансне групе коју БОС представља, а чији образац се такође налази на веб страници НОСБиХ-а
- доставити НОСБиХ-у списак свих учесника на тржишту који се налазе унутар балансне групе коју БОС представља
- доставити НОСБиХ-у појединачне БГ обрасце потписане са сваким учесником на тржишту који се налази унутар његове балансне групе (*Узорак БГ обрасца се налази на веб страници НОСБиХ-а.*)
- доставити НОСБиХ-у списак свих тачака примопредаје електричне енергије на преносној мрежи за балансну групу коју представља.

Уколико учесник на тржишту, приликом регистрације, жели самостално обављати улогу БОС-а, истовремено подноси захтјев за регистрацију учесника на тржишту и регистрацију БОС-а.

У року од 7 радних дана, након што је учесник на тржишту испунио горе наведене обавезе, НОСБиХ мора регистровати учесника на тржишту као БОС-а. Уколико

наведени захтјеви нису у потпуности испуњени, НОСБиХ, у року од три радна дана, о томе мора да обавијести учесника на тржишту, након чега се процедура регистрације понавља.

НОСБиХ води Регистар БОС-а и објављује га на својој веб страници.

БОС је дужан правовремено обавјештавати НОСБиХ о свим измјенама наведених података.

Члан 13.

Промјена састава балансне групе

Сваку промјену састава балансне групе БОС је дужан пријавити НОСБиХ-у путем попуњеног БГ обрасца. Образац БГ се налази на веб страници НОСБиХ-а.

У случају уласка или изласка учесника на тржишту из балансне групе на захтјев БОС-а, онај БОС који представља балансну групу дужан је да о томе обавијести НОСБиХ путем БГ обрасца.

У случају да учесник на тржишту жели промијенити БОС, нови БОС је дужан да о томе обавијести НОСБиХ путем попуњеног БГ обрасца. Након пријема БГ обрасца о промјени састава балансне групе који шаље нови БОС, у року од три радна дана НОСБиХ о томе мора да обавијести стару балансно одговорну страну.

Промјена састава балансне групе, односно промјена БОС-а, примјењује се од првог дана мјесеца М за захтјеве, односно БГ обрасце достављене НОСБиХ-у до 10. дана у мјесецу М-1. За захтјеве о промјени БОС-а који су НОСБиХ-у путем БГ обрасца поднесени након 10. у мјесецу М-1, почетак примјене се пролонгира до првог дана у мјесецу М+1.

Приликом промјене састава балансне групе, БОС је НОСБиХ-у дужан доставити нови списак учесника на тржишту који чине балансну групу и нови списак тачака примопредаје електричне енергије.

ВРЕМЕНСКЕ ФАЗЕ ТРЖИШТА

Члан 14.

Номинација и реноминација дневних распореда

Учесник на тржишту НОСБиХ-у доставља дневни распоред путем платформе ESS (*енгл. ENTSO-E Scheduling System*), самостално или преко свог БОС-а на начин дефинисан у процесу регистрације учесника на тржишту.

Сваки достављени дневни распоред БОС-а или учесника на тржишту треба да буде избалансиран за сву производњу, куповину, односно пријем електричне енергије те за потрошњу, продају, односно испоруку електричне енергије, за сваки период трговања. Формат доставе је дефинисан у платформи ESS.

Номинације и реноминације дневних распореда врше се у роковима и на начин који су дефинисани у Упутству за достављање дневних распореда.

Последња верзија дневног распореда коју је одобрио НОСБиХ је обавезујућа и користи се у фази обрачуна дебаланса.

Члан 15.

Оперативна фаза

У току реализације дневних распореда НОСБиХ ангажује помоћне услуге и користи балансну енергију за балансирање и управљање загушењима унутар LFC подручја БиХ, како је дефинисано у поглављу VI - Помоћне услуге.

Свака активација балансне енергије везана је за једног учесника на тржишту, односно за његов БОС. Сваки такав ангажман евидентира се и узима у обзир приликом обрачуна дебаланса.

Члан 16.

Процедура обавјештавања о уговорима

За сваки склопљени билатерални уговор учесник на тржишту је дужан НОСБиХ-у доставити информације, које се у овом контексту називају обавјештењима о уговорима.

Обавјештења о уговорима достављају се путем електронске платформе *Цонтракт Нотифицицион*, у коју учесници на тржишту уносе сљедеће податке:

- идентификациони број уговора
- ЕИС кодове уговорних страна
- тип уговора (унутрашња трговина, прекогранична трговина, транзит)
- мјесто пријема и испоруке
- тип прекограничног капацитета
- трајање уговора
- уговорене количине и одговарајуће сатне програме.

Наведени захтјеви односе се на све билатералне уговоре, укључујући уговоре за извоз и увоз електричне енергије.

У обавјештењу о уговорима учесници на тржишту не треба да достављају цијене и друге повјерљиве информације финансијске природе.

Податке достављене у процесу обавјештавања о уговорима НОСБиХ користи за израду извјештаја о унутрашњој и прекограничној трговини.

Обавјештења о уговорима учесника на тржишту која се односе на исту трансакцију морају се подударати тј. продате количине електричне енергије морају бити једнаке купљеним количинама. НОСБиХ унакрсно провјерава обавјештења о уговору која достављају учесници на тржишту те номинације које доставља сваки БОС, а у случају њихове неусклађености захтијева исправке.

Усаглашени мјесечни извјештај о интерној и прекограничној трговини НОСБиХ доставља ДЕРК-у, надлежним ентитетским регулаторним комисијама и учесницима на тржишту, најкасније до 10. дана у мјесецу М за мјесец М-1.

ТАЧКЕ ПРИМОПРЕДАЈЕ ЕЛЕКТРИЧНЕ ЕНЕРГИЈЕ

Члан 17.

Тачке примопредаје

Тачке примопредаје електричне енергије су тачке у којима се врши ињектовање, преузимање и размјена електричне енергије између енергетских субјеката на преносној и дистрибутивним мрежама у БиХ.

У складу са Мрежним кодексом, за сваку тачку примопредаје електричне енергије на преносној мрежи дефинисано је обрачунско мјерно мјесто (у даљем тексту ОММ) и припадајућа обрачунска формула унутар Регистра мјерења.

Типови, карактеристике и размјена података за тачке примопредаје електричне енергије и ОММ на дистрибутивној мрежи дефинисани су документом Процедуре за размјену података између НОСБиХ-а и ОДС-а.

Члан 18.

Тачке примопредаје на преносној мрежи

Тачке примопредаје електричне енергије на преносној мрежи могу бити:

- на граници преносне и дистрибутивне мреже
- на граници преносне мреже и производних објеката
- на граници преносне мреже и потрошача - купаца директно прикључених на преносну мрежу
- на граници преносне мреже БиХ и система сусједних држава.

Члан 19.

Тачке примопредаје на дистрибутивној мрежи

Тачке примопредаје електричне енергије на дистрибутивној мрежи могу бити:

- на граници дистрибутивне и преносне мреже
- на граници дистрибутивне мреже и производних објеката
- на граници дистрибутивне мреже и потрошача, односно, купаца

- на граници између сусједних дистрибутивних мрежа унутар БиХ
- на граници дистрибутивне мреже унутар БиХ и дистрибутивних система сусједних држава.

Члан 20.

Достава података за ОММ

Достава података о ињектовању, преузимању и размјени електричне енергије за ОММ у тачкама примопредаје на граници преносне мреже дефинисана је у Мрежном кодексу.

За доставу података из тачака примопредаје електричне енергије на граници дистрибутивне мреже надлежан је оператор дистрибутивног система (у даљем тексту ОДС). ОДС је, за дистрибутивну мрежу у својој надлежности, обавезан НОСБиХ-у достављати следеће податке:

- збирне (агрегиране) податке, као ОММ, о ињектовању и преузимању електричне енергије са дистрибутивне мреже, за сваког произвођача који поседује објекте прикључене на дистрибутивну мрежу за коју је тај ОДС надлежан
- збирне (агрегиране) податке, као ОММ, о ињектовању и преузимању електричне енергије са дистрибутивне мреже, за сваког снабдјевача који снабдијева потрошаче прикључене на дистрибутивну мрежу за коју је тај ОДС надлежан
- збирне (агрегиране) податке о ињектовању електричне енергије у све сусједне дистрибутивне мреже у БиХ и преузимању енергије из њих
- збирне (агрегиране) податке о ињектовању електричне енергије у мреже сусједних држава и преузимању енергије из њих
- податке о оствареним дистрибутивним губицима дистрибутивног подручја за које је ОДС надлежан.

Подаци о ињектовању, преузимању и размјени електричне енергије су измјерене вриједности из интервалних бројила или процијењене (естимиране) вриједности на основу замјенских кривих оптерећења. Подаци су сатне или 15-минутне резолуције у складу са периодом поравнања из члана 6. ових Тржишних правила. Подаци се достављају у kWh. Формат докумената, динамика слања и други детаљи везани за доставу обрачунских података које ОДС доставља НОСБиХ-у дефинисани су у документу Процедуре за размјену података између НОСБиХ-а и ОДС-а.

ОДС, уз сагласност НОСБиХ-а, може сабрати (агрегирати) податке о ињектовању и преузимању електричне енергије са дистрибутивне мреже, дистрибутивне губитке, податке о преузимању електричне енергије по основу јавне услуге и друге податке, ако се сви ти подаци односе на истог учесника на тржишту.

Члан 21.

Придруживање ОММ-а учесницима на тржишту

Учеснику на тржишту који има улогу произвођача придружује се:

- свако ОММ које је произвођачу придружено унутар Регистра мјерења

- и ОММ са дистрибутивне мреже за сваки ОДС на чију мрежу произвођач има прикључене производне објекте.

Учеснику на тржишту који има улогу снабдјевача придружује се:

- свако ОММ које је снабдјевачу придружено на основу уговора о снабдијевању за купце директно прикључене на преносну мрежу
- и ОММ са дистрибутивне мреже за сваки ОДС на чијој мрежи снабдјевач врши снабдијевање крајњих потрошача.

ОММ на којем се биљеже преносни губици додјељује се учеснику на тржишту који има уговор за покривање преносних губитака.

ОММ на којем се биљеже дистрибутивни губици додјељује се учеснику на тржишту који има уговор за покривање дистрибутивних губитака конкретне дистрибутивне мреже.

Учеснику на тржишту на основу улоге трговца не придружују се ОММ.

Један ОММ може бити придружен само једном учеснику на тржишту.

Учесник на тржишту и његов БОС имају право увида код НОСБиХ-а у ОММ и тачке примопредаје електричне енергије које су им придружене.

БАЛАНСНА ОДГОВОРНОСТ

Члан 22.

Балансна одговорност БОС-а

Балансна одговорност БОС-а значи његову финансијску одговорност према НОСБиХ-у за дебаланс балансне групе коју тај БОС представља.

НОСБиХ утврђује балансну одговорност и врши алокацију трошкова балансирања електроенергетског система БиХ на нивоу БОС-а.

Балансна одговорност БОС-а према НОСБиХ-у регулише се уговором о балансној одговорности чији се образац налази на веб страници НОСБиХ-а.

Члан 23.

Уговор о балансној одговорности

Уговором о балансној одговорности се, између осталог, дефинишу: начин плаћања између НОСБиХ-а и БОС-а за дебаланс балансне групе, инструмент обезбјеђења плаћања, услови за активацију, период важења, као и услови за промјену висине инструмента обезбјеђења плаћања.

Инструменти обезбјеђења плаћања БОС-а за дебаланс балансне групе су:

1. банкарска гаранција издата у корист НОСБиХ-а
2. намјенски (гарантни) депозит.

Висина банкарске гаранције и депозита одређује се на период од једне календарске године као већа од следеће двије вриједности:

- финансијске вриједности планиране просјечне тродневне производње електричне енергије БОС-а, која се рачуна по просјечној цијени дебаланса за мањак електричне енергије у години која претходи години за коју се издаје банковна гаранција
- финансијске вриједности планиране просјечне тродневне потрошње електричне енергије БОС-а, која се рачуна по просјечној цијени дебаланса за мањак електричне енергије у години која претходи години за коју се издаје банковна гаранција.

При томе износ банковне гаранције, односно депозита не може бити већи од 2.000.000 КМ.

У случају да унутар балансне групе није планирана производња ни снабдијевање крајњих потрошача електричном енергијом, БОС није дужан доставити инструмент обезбјеђења плаћања.

БОС се може одредијелити за један од наведених инструмената обезбјеђења плаћања.

БОС има право да једном у току календарске године промијени врсту инструмента обезбјеђења плаћања, с тим да претходни инструмент обезбјеђења плаћања мора важити све док новоизабрани не буде активан.

Прије потписивања Уговора о балансној одговорности БОС је дужан НОСБиХ-у доставити планиране вриједности производње и потрошње електричне енергије унутар балансне групе коју тај БОС представља. Ове вриједности ће се, као максимално могућа вриједност дебаланса БОС-а, користити приликом израчунавања висине инструмента обезбјеђења плаћања према ставу 2. овог члана.

БОС је дужан да обавијести НОСБиХ о свакој значајнијој промјени производње и потрошње унутар балансне групе како би се, евентуално, утврдиле нове висине инструмента обезбјеђења плаћања. Значајнијом промјеном производње и потрошње унутар балансне групе ће се сматрати промјена већа од 10%. У случају значајног повећања производње или потрошње БОС је дужан доставити нове инструменте обезбјеђења плаћања које ће покривати наведено повећање. Такође, у случају значајнијег смањења производње или потрошње балансне групе, БОС има право на смањење износа инструмента обезбјеђења плаћања.

Уколико НОСБиХ процијени да је дошло до значајне промјене енергетских величина производње и потрошње БОС-а, НОСБиХ може покренути поступак израчуна и захтијевати достављање нових инструмената обезбјеђења плаћања. Основа за прорачун су историјски подаци за енергетске величине у претходна 3 мјесеца или планиране енергетске величине које достави БОС.

Обавеза БОС-а је да обезбиједи тражени износ инструмента обезбјеђења плаћања за цијели период важења уговора о балансној одговорности, с тим да се инструмент обезбјеђења плаћања обезбјеђује у интервалима од једне године. Инструмент обезбјеђенеј плаћања се доставља након потписивања уговора о балансној одговорности, с тим што тај уговор постаје важећи тек по достављању банкарске гаранције или уплате депозита.

Инструмент обезбјеђења плаћања НОСБиХ ће активирати у случају неиспуњења обавеза БОС-а које се односе на плаћања предвиђена уговором о балансној одговорности. Након активирања, БОС је нову банковну гаранцију или депозит дужан доставити односно уплатити у предвиђеном року, према одредбама Уговора о

балансној одговорности. Форма банковне гаранције и упутство за уплату депозита, као и остали услови ће бити дефинисани уговором о балансној одговорности.

БОС унутар чије балансне групе није планирана производња ни снабдијевање електричном енергијом није обавезан доставити инструмент обезбјеђења, али је дужан потписати Уговор о балансној одговорности.

Члан 24.

Раскид уговора о балансној одговорности

Уговор о балансној одговорности може се раскинути у случају захтјева једне од уговорних страна, НОСБиХ-а или БОС-а.

У случају захтјева БОС-а за раскид уговора о балансној одговорности, БОС је дужан НОСБиХ-у поднијети писмени захтјев за раскид уговора о балансној одговорности, као и БГ образац за искључење из балансне групе, за сваког учесника на тржишту за којег је балансно одговоран.

Раскидни рок из претходног става почиње да тече од првог календарског дана наредног мјесеца, у односу на датум пријема захтјева о раскиду уговора о балансној одговорности. Уговорни однос престаје по истеку раскидног рока који траје два календарска мјесеца.

Током трајања раскидног рока БОС има сва права и обавезе наведене у уговору о балансној одговорности. НОСБиХ и БОС су дужни да током трајања раскидног рока регулишу права и обавезе по основу раскида уговора о балансној одговорности.

Уговор о балансној одговорности са БОС-ом НОСБиХ може једнострано да раскине у сљедећим случајевима:

- a) када БОС не достави одговарајући инструмент обезбјеђења плаћања у погледу рока важења и износа одређених уговором о балансној одговорности
- b) када је покренут поступак стечаја или ликвидације БОС-а
- c) када БОС не извршава обавезе из уговора о балансној одговорности.

Након што БОС-у упуту упозорење о неизвршавању обавеза, НОСБиХ мора оставити додатни рок, не дужи од 5 радних дана, да БОС отклони или исправи пропусте настале неиспуњавањем обавеза из уговора о балансној одговорности. Уколико БОС у додатном року не изврши све своје обавезе, уговор се сматра раскинутим од првог календарског дана наредног мјесеца, након дана истека додатног рока за извршење обавеза. БОС у овом случају има сва права и обавезе из уговора до датума када се уговор сматра раскинутим.

У случају раскида уговора о балансној одговорности НОСБиХ о томе мора обавијестити:

- a) БОС на који се односи раскид уговора
- b) учеснике на тржишту у саставу балансне групе за коју је БОС балансно одговоран
- c) све остале регистроване БОС-ове.

Члан 25.

Балансна одговорност учесника на тржишту

Учесник на тржишту је за свој дебаланс одговоран свом БОС-у. Учесник на тржишту и БОС дужни су дефинисати међусобне односе у вези са расподјелом трошкова дебаланса унутар балансне групе.

У случају да располаже планским подацима и подацима о остварењу учесника на тржишту, НОСБиХ мора рачунати дебаланс учесника на тржишту и достављати га учеснику на тржишту и његовом БОС-у као могући основ за расподјелу трошкова дебаланса унутар балансне групе.

Члан 26.

Балансна одговорност крајњег потрошача

Балансна одговорност крајњег потрошача односи се на одговорност потрошача према свом снабдјевачу и треба бити дефинисана у уговору о снабдијевању или другом документу.

ПОМОЋНЕ УСЛУГЕ

Члан 27.

Опће напомене

Помоћне услуге су услуге које НОСБиХ набавља од пружалаца помоћних услуга (у даљем тексту ППУ) у сврху очувања сигурног и поузданог рада електроенергетског система БиХ те континуираног и квалитетног снабдијевања потрошача електричном енергијом.

Комерцијални односи између НОСБиХ-а и ППУ регулишу се овим Тржишним правилима, док су врсте и техничке карактеристике помоћних услуга, технички захтјеви које морају испуњавати ресурси који пружају помоћне услуге и потребни ниво услуга за електроенергетски систем БиХ дефинисани у Мрежном кодексу и Процедурама за помоћне услуге.

Члан 28.

Врсте помоћних услуга

Предмет Тржишних правила су сљедеће помоћне, односно, системске услуге:

- регулација фреквенције и активне снаге
- регулација напона и реактивне снаге
- могућност покретања електрана без спољног напајања
- покривање губитака електричне енергије на преносном систему
- елиминисање одступања.

Помоћне услуге које се односе на регулацију фреквенције и активне снаге једним именом се називају балансне услуге и обухватају:

- одржавање фреквенције (*Frequency Containment Reserve – FCR*) – примарна регулација
- обнова фреквенције (*Frequency Restoration Reserve - FRR*), која може бити:
 - аутоматска (aFRR) - секундарна регулације
 - ручна (mFRR) – терцијарна регулација
- замјенска резерва (*Replacement Reserve - RR*).

Пружаоци услуга које се односе на балансне услуге једним именом се називају пружаоци балансних услуга (ПБУ).

Члан 29.

Процес одржавања фреквенције - примарна регулација

ПБУ је, кроз процес претквалификације, дужан доказати усклађеност са техничким захтјевима за резерву за одржавање фреквенције FCR) за све производне јединице за које је надлежан и које су према Мрежном кодексу обавезне пружати услугу одржавања фреквенције. Процес претквалификације за FCR описан је у Процедурама за помоћне услуге.

Осим производних јединица прикључених на преносну мрежу право пружања FCR-а имају и други објекти, уколико се за те објекте у процесу претквалификације покаже да су усклађени са техничким захтјевима за пружање FCR.

Потребни капацитет FCR НОСБиХ обезбјеђује у тржишној процедури набавке. Процес набавке FCR описан је у Процедурама за помоћне услуге. Трошак капацитета FCR-а финансијски се може надокнађивати у складу са Методологијом за израду тарифа за услуге преноса ел. Енергије, НОС-а и помоћне услуге, коју доноси ДЕРК.

У случају да потребни капацитет није обезбјеђен у тржишној процедури набавке, НОСБиХ ће потребни ниво FCR распоредити на ПБУ-е који имају објекте регистроване за пружање FCR, водећи рачуна о расположивости објеката током цијелог периода у којем треба да пружају FCR. Основа за расподјелу је билансирана производња објеката. Методологија расподјеле FCR на ПБУ-е описана је у Процедурама за помоћне услуге

Сваки ПБУ има право на финансијску накнаду за енергију у случају активације FCR. Накнада за енергију је пропорционална активираној енергији и цијени енергије процеса за одржавање фреквенције на нивоу синхроне области Континентална Европа из члана 38. ових Тржишних правила. Методологија одређивања активираних енергије и цијене активираних енергије FCR описани су у Процедурама за помоћне услуге.

Обрачун и поравнање FCR описани су у Процедурама за помоћне услуге.

Члан 30.*Процес аутоматске обнове фреквенције - секундарна регулација*

НОСБиХ набавља капацитет за аутоматску обнову фреквенције (*automatic Frequency Restoration Reserve - aFRR*) путем поступка јавних набавки. Понуде за капацитет aFRR-а вреднују се према понуђеној цијени резервације капацитета. Понуде се бирају с циљем минимизације трошка резервације капацитета до нивоа траженог капацитета aFRR-а, при чему се капацитет у понуди ПБУ-а може дијелити.

Одабране понуде плаћају се по понуђеној цијени за капацитет aFRR (*Pay-As-Bid*). Цијена капацитета aFRR је ограничена граничном цијеном $P_{MaxSecCap}$ коју доноси ДЕРК и која се одређује за годишњи ($P_{MaxSecCapYear}$) и мјесечни ($P_{MaxSecCapMont}$) поступак јавне набавке.

Право учешћа у тржишној процедури имају ПБУ-и чији објекти задовољавају техничке предуслове за пружање aFRR-а и који су као такви, кроз процес претквалификације, заведени у Регистар ресурса за aFRR. Претквалификација, с циљем провјере задовољења техничких предуслова за aFRR, као и регистрација објеката за пружање aFRR, дефинисани су у Процедурама за помоћне услуге.

Потребни капацитет aFRR одређује се на мјесечном нивоу према поступку описаном у Процедурама за помоћне услуге, посебно за вршне (од 06 до 24 часова), посебно за невршне (од 00 до 06 часова) периоде оптерећења унутар дана.

Поступак јавне набавке резервних капацитета aFRR-а проводи се на годишњем нивоу, крајем текуће године за 12 мјесеци наредне године. Ако за неки мјесец није уговорен потребни капацитет aFRR-а кроз годишњи поступак јавне набавке, за недостајући капацитет се организује посебна мјесечна јавна набавка.

У случају да кроз поступак јавне набавке није обезбијеђен потребан капацитет aFRR-а за неки мјесец, недостајући капацитет се распоређује на ПБУ чији објекти имају могућност пружања помоћне услуге секундарне регулације. Цијена овог капацитета једнака је просјечној пондерисаној цијени прихваћених понуда за капацитет aFRR-а за одређени мјесец, односно по граничној цијени уколико у конкретном мјесецу нема прихваћених понуда.

Процедуре за набавку и начин расподјеле недостајућег капацитета на ПБУ детаљно су описани у Процедурама за помоћне услуге.

Након проведене тржишне процедуре НОСБиХ и ПБУ требају склопити Уговор о пружању aFRR-а у којем ће, између осталог, бити дефинисани начин и рокови за плаћање, начин оцјене квалитета пружене услуге, накнада у случају неиспуњења и други детаљи. Образац Уговора је доступан на веб страници НОСБиХ-а.

Помоћна услуга aFRR се ангажује аутоматски, путем сигнала који се са система СКАДА (SCADA) у НОСБиХ шаље на групне или појединачне регулаторе ПБУ, како је описано у Процедурама за помоћне услуге. ПБУ може објединити више јединица у једну виртуелну јединицу за пружање aFRR. При томе је ПБУ одговоран за дистрибуцију управљачког сигнала који добије од НОСБиХ на поједине јединице.

Активирана енергија aFRR финансијски се надокнађује према понуђеним цијенама енергије. Цијену енергије за два смјера регулације сваки ПБУ доставља НОСБиХ-у, што је дио активности на балансом тржишту за наредни дан, а измјене понуда у склопу унутардневних активности. Разлика цијена активираних секундарних енергија у два смјера регулације ограничава се величином S коју одређује ДЕРК.

Детаљи везани за достављање понуда за енергију aFRR-а дати су у документу Правилник о раду дневног тржишта балансне енергије који је објављен на веб страници НОСБиХ-а.

ПБУ који из техничких и других разлога није у могућности да обезбиједи уговорени капацитет aFRR-а дужан је о томе обавијестити НОСБиХ. У случају да ПБУ није обезбиједио или није квалитетно пружио балансну услугу дужан је платити накнаду НОСБиХ-у. Начин утврђивања висине накнаде и начин одређивања квалитете пружене услуге aFRR-а детаљно су описани у Процедурама за помоћне услуге.

Члан 31.

Процес ручне обнове фреквенције - терцијарна регулација

НОСБиХ проводи поступак јавне набавке позитивне резерве (регулација нагоре) за ручну обнову фреквенције (мануал Фрекуенцу Ресторатион Ресерве - mFRR) и негативне резерве (регулација надоле) за ручну обнову фреквенције. Понуде за mFRR вреднују се према понуђеној цијени резервације капацитета. Понуде се бирају с циљем минимизације трошка набавке капацитета mFRR-а до нивоа траженог капацитета, при чему се капацитет у понуди ПБУ-а може дијелити. Одабране понуде плаћају се по понуђеној цијени за капацитет mFRR (*Pay-As-Bid*). Горњу граничну цијену резервације капацитета mFRR-а доноси ДЕРК.

Право учешћа у тржишној процедури имају ПБУ-и чији објекти задовољавају техничке предуслове за пружање mFRR-а и који су као такви заведени у Регистар објеката за пружање mFRR-а. Процеси везани за претквалификацију, тј. провјеру усклађености техничких захтјева, те регистрацију објеката за пружање mFRR-а дефинисани су у Процедурама за помоћне услуге.

Потребни капацитет mFRR-а одређује се на мјесечном нивоу, посебно за позитивну и негативну резерву према правилима у Мрежном кодексу, узимајући у обзир договорене аранжмане о заједничкој резерви у LFC блоку СХБ и друге аранжмане на нивоу ЕНТСО-Е.

Поступак јавне набавке капацитета mFRR-а спроводи се на годишњем нивоу, те на мјесечном нивоу, за недостајуће капацитете. Процедуре за набавку капацитета mFRR детаљно су описане у Процедурама за помоћне услуге.

Након поступка јавне набавке НОСБиХ и ПБУ ће склопити Уговор о пружању mFRR у којем ће, између осталог, бити дефинисани начин и рокови плаћања, начин оцјене квалитета пружене услуге, накнада у случају неиспуњења и други детаљи. Образац уговора је доступан на веб страници НОСБиХ-а.

Продукти mFRR и њихове карактеристике дефинисани су у Процедурама за помоћне услуге.

Активирана енергија mFRR-а финансијски се надокнађује према понуђеним цијенама енергије посебно при регулацији нагоре, посебно при регулацији надоле. Цијене енергије за позитивну и негативну mFRR достављају се на тржишту балансне енергије, као дио активности дан унапријед и унутардневних активности. Цијена енергије активираних позитивних и негативних mFRR могу бити ограничене граничном цијеном коју доноси ДЕРК. Детаљи везани за достављање понуда за енергију mFRR-а дати су у документу Правилник о раду дневног тржишта балансне енергије који је објављен на веб страници НОСБиХ-а.

Цијена балансне енергије унутар понуде ПБУ-а може бити позитивна и негативна, при чему негативна цијена мијења смјер плаћања између НОСБиХ и ПБУ.

На тржишту балансне енергије mFRR равноправно учествују понуде за енергију са или без уговореног капацитета.

Члан 32.

Замјенска резерва

НОСБиХ ће, у складу са потребама и стањем на балансном тржишту, донијети одлуку о потребном укључивању замјенске резерве (*Replacement Reserve – RR*) у балансни механизам у БиХ.

Детаљи везани за евентуалну набавку, ангажовање и обрачун RR дати се у Процедурама за помоћне услуге.

Члан 33.

Трансфер капацитета

ПБУ има право и могућност преноса (трансфера) уговорених или додијељених обавеза за капацитет баланских услуга на други ПБУ, уз међусобни договор, и услов да НОСБиХ то прихвати.

У случају трансфера капацитета, све обавезе за пренесени капацитет у смислу накнаде за капацитет, пенала за неиспоручени капацитет и квалитета пружене услуге, преузима ПБУ који је преузео капацитет. Цијена капацитета према којој НОСБиХ рачуна све обавезе једнака је иницијалној цијени, прије трансфера.

Начин имплементације трансфера баланских капацитета и обавезе укључених страна описани су у Процедурама за помоћне услуге.

Члан 34.

Дневно тржиште балансне енергије

НОСБиХ организује и користи дневно тржиште балансне енергије за прикупљење понуда за балансну енергију за балансирање LFC подручја БиХ.

На дневном тржишту балансне енергије достављају се понуде за енергију позитивне и негативне FRR и RR. Продукти на балансном тржишту и њихове карактеристике дефинисани су у Процедурама за помоћне услуге и Правилнику о раду дневног тржишта балансне енергије.

ПБУ који има уговорен позитивни или негативни балансни капацитет дужан је доставити једну или више понуда за балансну енергију које покривају најмање уговорени балансни капацитет. ПБУ може достављати понуде на дневном тржишту балансне енергије и мимо уговорених капацитета. Понуде се достављају посебно за позитивну и за негативну балансну енергију.

За достављање понуда за енергију aFRR могу се увести додатна ограничења у смислу симетричног опсега регулације, броја понуда једног ПБУ-а и разлике у цијенама енергије за позитивни и негативни aFRR, што ће бити дефинисано у Правилнику о раду дневног тржишта балансне енергије. Аутоматска или ручна активација понуда врши се према листи економског првенства (*Merit-Order List - MOL*), при чему се активирају

најповољније понуде. Повољнија понуда у случају позитивне балансне енергије је понуда са нижом, док је повољнија понуда у случају негативне балансне енергије понуда са вишом цијеном.

До испуњења техничких предуслова за активацију и обрачун aFRR према листи МОЛ, активација aFRR се може вршити пропорционално опсегу aFRR појединих ПБУ-а.

Уз одговарајуће образложење НОСБиХ може одступити од активације према листи МОЛ, у ситуацијама када је угрожена сигурност електроенергетског система.

Активирани понуде балансне енергије плаћају се по понуђеним цијенама.

Детаљи везани за достављање понуда, активацију и обрачун на дневном тржишту балансне енергије дати су у документу Правилник о раду дневног тржишта балансне енергије.

Члан 35.

Q-V подршка

Производни објекти су дужни пружати помоћну услугу подршке Q-V и одржавати напон на прикључцима генератора у дефинисаним границама у складу са погонском картом.

Накнада за помоћну услугу подршке Q-V обрачунаваће се пружаоцима услуге у складу са Методологијом за израду тарифа за услуге преноса ел. енергије, НОС-а и помоћне услуге коју доноси ДЕРК.

Члан 36.

Покретање електране без спољног напона

Производни објекти који имају могућност покретања без спољног напона дужни су, на захтјев НОСБиХ-а, пружити ову помоћну услугу без накнаде.

Члан 37.

Покривање губитака у преносном систему

НОСБиХ обезбјеђује енергију за покривање губитака на преносном систему набавком електричне енергије на тржишту путем јавних понуда. Енергија за покривање губитака набавља се на мјесечном нивоу кроз годишње, полугодишње, кварталне или мјесечне поступке набавке, у зависности од процјене ситуације на тржишту електричне енергије.

Са пружаоцима ове услуге НОСБиХ мора склопити уговор у којем ће се дефинисати међусобна права и обавезе.

Члан 38.

Обрачун и поравнање одступања – LFC подручја БиХ

Обрачун и поравнање одступања LFC подручја БиХ спроводи НОСБиХ са другим операторима преносног система Регионалне групе континентална Европа (*Regional Group Continental Europe – RGCE*) у складу са анексом 3 Оквирног споразума за

синхроно подручје регионалне групе Континентална Европа RGCE (*Synchronous Area Framework Agreement – SAFA*), који се односи на обрачун и поравнање.

Члан 39.

Прекогранична сарадња

У циљу побољшања квалитета, ефикасности и економичности балансног механизма у БиХ НОСБиХ може приступати регионалним и другим иницијативама и склапати споразуме о размјени баланских услуга, тј. о дијелењу и размјени баланских капацитета и балансне енергије, укључујући и аранжмане који се односе на нетовање одступања.

За сваки појединачни споразум НОСБиХ је дужан обезбиједити сагласност ДЕРК-а.

Члан 40.

Обрачун помоћних услуга и извјештавање

НОСБиХ израђује дневни извјештај о баланским услугама за сваки ПБУ појединачно, по могућности сваког радног дана за претходни радни и све претходне нерадне дане, односно у дану Д+1 за дан Д. У дневном извјештају наводе се све енергетске и финансијске позиције за пружене помоћне услуге и балансну енергију коју ангажује ПБУ.

НОСБиХ израђује мјесечни извјештај о помоћним услугама за сваки ПБУ појединачно, до 10. дана у мјесецу М+1 за мјесец М. У мјесечном извјештају су наведене све енергетске и финансијске величине за пружене помоћне услуге и балансну енергију коју ангажује ПБУ током мјесеца М.

НОСБиХ израђује сумарни дневни и мјесечни извјештај о баланским услугама у БиХ и објављује их на својој веб страници. У извјештајима се наводе релевантне информације о баланским услугама и трошку тих услуга те цијенама дебаланса. У тим извјештајима се не смију објављивати повјерљиве комерцијалне информације које се тичу ПБУ-а.

Детаљи везани за формат извјештаја, информације унутар извјештаја и начин достављања дневних и мјесечних извјештаја о пруженим помоћним услугама, као и поступак у случају приговора ППУ налазе се у Процедурама о помоћним услугама.

ОБРАЧУН ДЕБАЛАНСА

Члан 41.

Дебаланс БОС-а

Дебаланс БОС-а рачуна се за сваки период поравнања као разлика између оствареног и планираног биланса БОС-а:

$$\Delta BOS = B_{OSTV} - B_{PLAN}$$

Ако је дебаланс БОС-а позитиван, БОС је остварио билансни вишак (суфицит) електричне енергије. Ако је дебаланс БОС негативан, БОС је остварио билансни мањак (дефицит) електричне енергије.

Остварени биланс БОС-а је разлика између укупно оствареног ињектовања и преузимања електричне енергије балансне групе коју БОС представља, унутар LFC подручја БиХ.

$$B_{OSTV} = \sum P_{ostv} - \sum C_{ostv}$$

гдје су:

P_{ostv} остварено ињектовање БОС-а
 C_{ostv} остварено преузимање БОС-а

Планирани биланс БОС-а је разлика између продате и купљене електричне енергије унутар једног периода поравнања, узимајући у обзир балансну енергију на нивоу БОС-а:

$$B_{PLAN} = \left[\sum P_{reg}^{NAGORE} + EXP_{PLAN} \right] - \left[\sum P_{reg}^{NADOLE} + IMP_{PLAN} \right]$$

при чему су:

IMP_{PLAN} укупна куповина/набавка БОС-а
 EXP_{PLAN} укупна продаја/испорука БОС-а
 P_{reg}^{NAGORE} испоручена балансна енергија
 P_{reg}^{NADOLE} преузета балансна енергија

Члан 42.

Достављање података из дистрибутивне мреже

При обрачуну дебаланса БОС-а, НОСБиХ мора користити и податке који се односе на ињектовање и преузимање електричне енергије на дистрибутивној мрежи. Начин достављања података и одговарајуће процедуре дефинисани су у документу Процедуре за размјену података између НОСБиХ-а и ОДС-а.

Члан 43.

Дебаланс учесника на тржишту

У случају да располаже потребним подацима, НОСБиХ је за сваког учесника на тржишту обавезан израчунавати његов дебаланс по методологији описаној у члановима 41 и 42 за израчун дебаланса БОС-а. Дебаланс учесника на тржишту може бити основа за финансијско поравнање дебаланса БОС-а између чланова балансне групе.

Члан 44.

Цијена позитивног и негативног дебаланса

За сваки период поравнања одређују се цијена позитивног и цијена негативног дебаланса.

Цијена позитивног дебаланса одређује се као:

$$C_+ = \begin{cases} k_+ * \min(C_{BalEn}^{NADOLE}), & \min(C_{BalEn}^{NADOLE}) \geq 0 \\ 1/k_+ * \min(C_{BalEn}^{NADOLE}), & \min(C_{BalEn}^{NADOLE}) < 0 \end{cases}$$

при чему су:

C_{BalEn}^{NADOLE} најнижа цијена активираних балансних енергија FRR и RR надолу у периоду поравнања,

k_+ коефицијент који одређује ДЕРК својом одлуком о помоћним услугама

Цијена негативног дебаланса одређује се као:

$$C_- = k_- * \max(C_{BalEn}^{NAGORE})$$

при чему су:

C_{BalEn}^{NAGORE} највиша цијена активираних балансних енергија нагоре у периоду поравнања

k_- коефицијент који одређује ДЕРК унутар Одлуке о помоћним услугама

При одређивању цијена позитивног и негативног дебаланса користе се цијене ангажоване локалне и прекограничне балансних енергија FRR и RR, које су активираних искључиво за потребе балансирања LFC подручја БиХ.

У случају да у неком периоду поравнања није било активираних позитивних балансних енергија за балансирање LFC подручја БиХ, као цијена негативног дебаланса ће се користити најнижа цијена од номинованих понуда за позитивну балансну енергију aFRR.

У случају да у неком периоду поравнања није било активираних негативних балансних енергија за балансирање LFC подручја БиХ, као цијена позитивног дебаланса ће се користити највиша цијена од номинованих понуда за негативну балансну енергију aFRR.

У случају да на тржишту балансних енергија није било понуда позитивних или негативних балансних енергија aFRR, као цијена позитивног дебаланса ће се користити цијена чија је вриједност нула, док ће се као цијена негативног дебаланса користити референтна цијена која је једнака цијени оствареној за покривање преносних губитака за вријеме конкретног периода поравнања.

У случају да се активацијски сигнал aFRR распоређује пропорционално на ПБУ-е, приликом одређивања цијене дебаланса ће се узимати цијене aFRR од ПБУ-а у оба смјера регулације, без обзира да ли су понуде биле активираних. У случају да у неком периоду поравнања нема реализованих понуда за aFRR (реализовани капацитет је једнак нули) и није активираних mFRR, цијена негативног дебаланса једнака је референтној цијени, док је цијена позитивног дебаланса једнака нули. Као референтна цијена се одређује цијена остварена за покривање губитака у преносној мрежи за вријеме конкретног периода поравнања.

Члан 45.

Трошак дебаланса БОС-а

Трошак дебаланса БОС-а рачуна се за сваки период поравнања као производ дебаланса БОС-а и одговарајуће цијене дебаланса.

У случају да је унутар периода поравнања дебаланс БОС-а био негативан, односно да је БОС унутар периода поравнања остварио мањак енергије, примјењује се цијена негативног дебаланса С. Уколико је за одређени период поравнања цијена дебаланса била позитивна, БОС плаћа НОСБиХ-у вриједност трошка дебаланса,. Уколико је за одређени период поравнања цијена С- негативна, НОСБиХ плаћа БОС-у трошак дебаланса.

У случају да је дебаланс БОС-а био позитиван, односно да је БОС унутар периода поравнања остварио вишак електричне енергије, примјењује се цијена позитивног дебаланса С+. Ако је за одређени период поравнања цијена С+ позитивна, НОСБиХ плаћа БОС-у трошак дебаланса.

Ако је за одређени период поравнања цијена С+ негативна, БОС плаћа НОСБиХ-у трошак дебаланса.

Мјесечно дуговање БОС-а по основу дебаланса представља збир трошкова дебаланса за све периоде поравнања у току мјесеца у којем БОС плаћа НОСБиХ-у за дебаланс који је тај БОС остварио.

Мјесечно потраживање БОС-а по основу дебаланса представља суму трошкова дебаланса за све периоде поравнања у току мјесеца у којима НОСБиХ плаћа БОС-у за дебаланс који је тај БОС остварио.

Члан 46.

Плаћање дебаланса БОС-а

Трошак дебаланса БОС-а финансијски се поравнава између НОСБиХ-а и БОС-а на мјесечном нивоу, према обрачуну који прави НОСБиХ.

Финансијска обавеза БОС-а за дебаланс унутар једног периода поравнања једнака је производу средњосатног дебаланса БОС-а, одређеног у складу са чланом 41, и цијене предметног дебаланса БОС-а (дефицит или суфицит) у складу са чланом 44. Зависно од смјера одступања БОС-а и постигнуте позитивне или негативне цијене, БОС плаћа или прима накнаду за свој дебаланс.

Дневни обрачун дебаланса БОС-а састоји се од величине дебаланса и финансијских обавеза БОС-а по основу дебаланса за све периоде поравнања тог дана.

Уколико располаже одговарајућим мјерењима, НОСБиХ доставља БОС-у прелиминарни дневни обрачун дебаланса, по могућности, у дану Д+1 за дан Д. У року од 7 дана сваки БОС може НОСБиХ-у послати приговор на дневни обрачун дебаланса. Уколико НОСБиХ утврди да је приговор оправдан, изразиће нови дневни извјештај за тај БОС.

Прелиминарни мјесечни обрачун дебаланса БОС-а за претходни календарски мјесец НОСБиХ шаље 1 (један) радни дан након пријема свих потребних података.

У случају примједби БОС-а на достављени мјесечни извјештај о дебалансу и трошковима дебаланса, енергетске и финансијске величине у извјештају НОСБиХ и БОС су дужни усагласити у наредна 2 (два) радна дана након доставе тог извјештаја.

Задња верзија извјештаја коју достави НОСБиХ је коначна и обавезујућа за БОС. Комплетан обрачун дебаланса и издавање фактура требају се завршити до 10. дана у мјесецу М+1.

Плаћања по основу дебаланса се врше на основу коначног мјесечног обрачуна дебаланса.

НОСБиХ израђује детаљан извјештај о дебалансу и трошковима дебаланса и доставља га ДЕРК-у.

Члан 47.

Објављивање података

Све информације и податке везане за балансно тржиште електричне енергије, који не спадају у категорију повјерљивих, НОСБиХ је дужан да презентира учесницима на тржишту транспарентно и непристрасно, тако што ће их објавити на својој интернет страници.

НОСБиХ је дужан да за сваки обрачунски интервал, најкасније у року од 8 радних дана у односу на тржишни дан, на својој интернет страници објави сљедеће податке:

- укупну количину ангазоване балансне енергије aFRR
- укупну количину ангазоване балансне енергије mFRR
- цијену дебаланса.

НОСБиХ је дужан да за сваки обрачунски интервал на својој интернет страници објави прелиминарну цијену поравнања за обрачун дебаланса БОС-а у дану Д+1 за дан Д (у понедјељак за дане викенда).

ОБРАЧУН ПРИЛИКОМ УПРАВЉАЊА ОГРАНИЧЕЊИМА

Члан 48.

Управљање ограничењима на интерконекијама

Учесник на тржишту који посједује лиценцу за међународну трговину и жели увести или извести електричну енергију мора обезбиједити право на коришћење прекограничног преносног капацитета. НОСБиХ ће номинације дневног распореда за прекограничне трансакције прихватати само од оних учесника на тржишту који имају право на коришћење прекограничног преносног капацитета. Процедура добијања права на коришћење прекограничног преносног капацитета дефинисана је посебним правилником који се налази на веб страници НОСБиХ-а.

Из разлога сигурности система, у процедури управљања загушењима НОСБиХ сваком учеснику на тржишту може издати налог да измијени количине било којих извозно-увозних трансакција.

Члан 49.

Управљање интерним ограничењима

Приликом управљања интерним ограничењима, како би се превазишла друга поремећена стања електроенергетског система, НОСБиХ може користити понуде балансне енергије на балансном тржишту. При томе се активирана балансна енергија ПБУ-у плаћа по понуђеним цијенама и не учествује у одређивању цијене дебаланса.

Сем тога, у случају појаве интерних ограничења и других поремећених стања у електроенергетском систему БиХ, НОСБиХ може извршити редиспечирање производње. Производне јединице које од НОСБиХ-а добију инструкцију за промјену производње или преузимања због интерних ограничења имају право на финансијску накнаду за повећање, односно смањење производње по цијени дебаланса из члана 44 ових Тржишних правила, и то:

- додатно ињектовање или смањено преузимање електричне енергије по цијени негативног дебаланса
- смањено ињектовање или додатно преузимање електричне енергије по цијени позитивног дебаланса.

Енергија ангажована по основу управљања интерним ограничењима изузима се и не ствара дебаланс БОС-а.

Количине редиспечиране енергије се сабирају и финансијски поравнавају на мјесечној основи за сваког учесника на тржишту чије су производне јединице редиспечиране у току календарског мјесеца.

ИЗМЈЕНЕ

Члан 50.

Промјене Тржишних правила

Ова Тржишна правила се мијењају на исти начин на који су и донијета.

Члан 51.

ЕНТСО-Е правила

У складу са динамиком усвајања Кодекса ЕНТСО-Е и измјенама правила на нивоу ЕНТСО-Е које имају утицај на већ успостављене процесе, вршиће се и одговарајуће допуне или измјене ових Тржишних правила.

РЈЕШАВАЊЕ СПОРОВА

Члан 52.

Рјешавање спорова

У случају да се појави спор између корисника система у вези са правилима и процедурама дефинисаним у Тржишним правилима, стране морају покушати да га, уз добру вољу, ријеше у складу са питањима о којима се говори у овим правилима.

У случају да стране договором не успију ријешити настали спор, он треба да буде ријешен у складу са законом, подзаконским актима и одговарајућим правилима.

ОДРЕДБЕ ЗА НЕПРЕДВИЂЕНЕ СИТУАЦИЈЕ

Члан 53.

Одредбе за непредвиђене ситуације

У хитним ситуацијама које захтијевају брзо дјеловање НОСБиХ може одступити од Тржишних правила, о чему ће правовремено обавијестити ДЕРК.

ПРИЈЕЛАЗНЕ И ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 54.

Одредбе о ступању на снагу и примјени Тржишних правила

Ова Тржишна правила ступају на снагу осмог дана након што их својом одлуком одобри ДЕРК. У тој одлуци ДЕРК је обавезан утврдити и датум почетка примјене ових Тржишних правила.

Након ступања на снагу Тржишних правила, сви пратећи документи биће доступни на интернет страници НОСБиХ-а.